

Llengua nacional i llengua imposada

RAMON MONTON

La invasió i la devastació d'una llengua autòctona és un mitjà segur per a reemplaçar els costums d'un poble i, a la llarga, per a reemplaçar el poble en si.

Joan Ramon Resina

Em plantejava tres possibilitats per a titular l'article: «La plaga de la conyeta», «El malson del bilingüisme» (epígraf d'un llibre molt recomanable¹) o «El mercat: el nou rostre del genocidi»². Finalment m'he decantat per un títol inspirat en el nom d'aquesta revista: «Llengua nacional i llengua imposada». Crec que són termes prou clarificadors quant a la veritable naturalesa del presumpte equilibri entre allò que alguns cínics³ anomenen «les llengües de Catalunya», els quals deuen compartir la filosofia de Joan Ferran, portaveu del PSC, que va fer les cèlebres declaracions en el sentit que calia «arrencar la crosta nacionalista de TV3 i Catalunya Ràdio». Substituïu *nacionalista* per *catalana* i sabreu què hi ha en el fons de la quies-

ció: definir quina de les dues llengües i cultures en conflicte⁴ ha de tenir futur a Catalunya i quina no, és a dir, quina de les dues identitats assolirà l'hegemonia cultural a casa nostra⁵. Per tant, desconfieu dels qui volen fer creure que els debats identitaris són un anacronisme, un tema secundari o que no interessa a la gent, perquè són plenament vigents⁶ i imprescindibles per a treure l'entrellat de molts fenòmens que vivim. Com va advertir Heribert Barrera, «l'objectiu del PSC és practicar l'eutanàsia a Catalunya», i no hi ha restan poderós per a aconseguir-ho com els mitjans de comunicació. Per això Joan Carretero va observar que «TV3 hauria de ser una eina potent de construcció nacional i ara ho és de desconstrucció nacional» i Víctor Alexandre va

publicar un llibre com *TV3 a traïció*⁷, encapçalat per aquesta citació de Malcolm X: «Si no aneu amb compte, els mitjans de comunicació us faran odiar els oprimits i estimar els opressors.» Perquè, quan veieu «la nostra», no heu tingut sovint la sensació que us volen fer beure a galet? Imagineu-vos que no teniu el tema identitari gaire definit i no posseïu aquesta sensibilitat nacional específica que fa que salti una alarma interna cada cop que, en el *Telenotícies*, sentiu dir «*patera*» (malgrat que en l'*Avui* o en *El Punt* llegiu *pastera*⁸), repetir un munt de vegades la paraula *Espanya* en una mateixa notícia⁹ o anomenar «nacionalistes» els diputats de CiU a les Corts de Madrid¹⁰, i després veieu una rècula d'anuncis de joguines en castellà (que molts nens catalans no

1. Joan Ramon Resina, *La vocació de modernitat de Barcelona*, Galàxia Gutenberg/Cercle de Lectors, 2008. L'epígraf a què faig referència es troba en el capítol «La ciutat dividida i el jo dividit», que al·ludeix a l'esquizofrènia i ens fa pensar en un llibre de l'(anti)psiquiatre Ronald Laing: *The Divided Self*.
2. Com va dir Joan Manuel Tresserras, conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, «no és que la cultura catalana no tingui mercat: és que té el mercat ocupat».
3. J.R. Resina els qualifica de «gossos guardians de l'Estat espanyol rejevenit», veg. *Op. cit.*, p. 16.
4. Conflicte sociolingüístic: Situació de desequilibri que desemboca en un reequilibri de les forces socials mitjançant una etapa intermèdia de bilingüisme unilateral en què «la llengua dominada tendeix a desaparèixer i només són bilingües aquells que encara la parlen» (Jordi Solé i Camardons, *El poliedre sociolingüístic*, Ed. 314, 2001, p. 171).
5. «El que Ferran està combatent és el fet que el *mainstream* culte del país sigui català i que això es reflecteixi en els mitjans» (Patricia Gabancho, «Hegemonia cultural», *Avui*, 14-6-2008).
6. «La lluita moderna per l'hegemonia [...] cultural [...] comença amb un projecte de dominació lingüística. La colonització de Catalunya, la substitució dels seus quadres dirigents, les temptatives genocides contra la seva llengua i cultura, totes aquestes experiències pesen de manera molt feixuga sobre la memòria dels catalans. [...] Sembla oportú recordar que els atacs al restabliment democràtic del català només es poden entendre dins d'una lògica de dominació» (J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 197).
7. Víctor Alexandre, *TV3 a traïció. Televisió de Catalunya o d'Espanya?*, Proa, 2006.
8. *Patera* és un dialectalisme castellà que vol dir 'barca utilitzada per a caçar ànecs'. Francesc Vallverdú, en *El català estàndard i els mitjans audiovisuals* (Ed. 62, 2000), recomana *pastera*, que significa 'barca de poca quilla'. Citat per Víctor Alexandre, epígraf «Tot espanyolitzant la llengua», *Op. cit.*, pp. 46-47.
9. O allò típic del «primer espanyol classificat», per no parlar de l'entusiasme dels periodistes esportius de TV3 pel pilot espanyol Fernando Alonso.
10. Telenotícies dels dies 10 i 11 de juny d'enguany. Fixeu-vos que és un punt de vista espanyol, perquè, de nacionalistes, també ho són el PP i el PSOE.

entenent), un programa d'entreteniment en què conviden *mediàtics* espanyols¹¹ i ridiculitzen tot el que és *massa* català¹² i un debat en què no paren de dir barbarismes o frases fetes castellanes. ¿No us sembla que, de mica en mica, dolçament, us faran entrar el castellà en les vostres ments i us giraran el cap, en un procés conegut vulgarment com *rentat de cervell*?¹³

Segons Henri Bergson, la funció del cervell, el sistema nerviós i els òrgans sensorials és més eliminativa que no pas productiva, ja que una de les seves tasques és protegir-nos i impedir que quedem aclaparats i confusos per una massa d'informació irrellevant, admetent tan sols la que té possibilitats de ser-nos útil (una funció molt adequada en una època de bombardeig constant d'*inputs* de molt baixa qualitat¹⁴). D'acord amb aquesta teoria, el cervell i el sistema nerviós són una espècie de vàlvula reductora comparable a un filtre o un colador. Si l'apliquem a la capacitat discriminatòria d'una persona davant el nivell d'emissió de gripaus que els mitjans de comunicació

pretenen que s'empassi, ens adonarem que li convé de tenir un bon filtre cognitiu si vol conservar l'equilibri mental, perquè altrament es pot trobar un bon dia assumint, per exemple, la pertinença simultània a dues identitats històricament enfrontades, una de les quals sembla no poder existir si no és destruint l'altra. Aquesta doble identitat correspon a l'apartat «tan català com espanyol» de les enquestes, i el fet que el percentatge de «ciutadans híbrids» hagi pujat en les darreres dècades fa pensar en la fase transitòria del procés d'absorció d'una empresa per una altra. Per a entendre aquesta deriva de l'opinió pública catalana hem de tenir en compte la incidència de quatre factors que no són mútuament excloents, sinó que interaccionen:

- 1) *L'evolució demogràfica.*
- 2) *L'efecte acoquinador* de les reiterades campanyes anticatalanes.
- 3) La utilització de la ciutat de Barcelona i conceptes com *progrés, cosmopolitisme, globalització i mercat* amb finalitats desnacionalitzadores.

- 4) L'acció espanyolitzadora de molts mitjans de comunicació, entre els quals, en lloc destacat, hi ha TV3¹⁵.

L'evolució demogràfica

Joan Ramon Resina remarca que «poques societats han rebut tants nousvinguts en un espai de temps tan curt i en circumstàncies tan difícils com Barcelona»¹⁶, cosa que també es pot dir de les zones més poblades de Catalunya, on un català es pot arribar a sentir estranger a la seva terra¹⁷. L'augment del nombre de joves que tenen el castellà com a primera llengua «confirma les expectatives franquistes que la migració intensiva i l'índex de natalitat favorable als immigrants aconseguiria l'extinció de la llengua catalana»¹⁸. Tots els processos colonitzadors utilitzen, entre altres recursos, la substitució demogràfica: només cal recordar la política de repoblació sistemàtica amb xinesos que desenvolupa la República Popular de la Xina i que ha convertit en minories, dins el seu propi territori, els tibetans i els turcs uigurs.

L'efecte acoquinador de les campanyes anticatalanes

Les campanyes anticatalanes han tingut una incidència notable no sols en els grans empresaris i en els polítics que ens representen, sinó també entre tota mena d'individus que no volen passar per *fanàtics, de la ceba o massa catalans*. ¿Seria això part d'una explicació plausible de l'ús conscient de barbarismes i d'un català *relaxadament* mal parlat, tant al carrer com en els *mass media*?

Dibuix de Molné

11. Aquesta dependència provinciana de l'espai mediàtic espanyol es va accentuar d'una manera espectacular amb la posada en marxa de les televisions privades i l'auge de la *teleporqueria*.
12. «TV3 és la televisió d'un país que ha fet de la indefinició un valor nacional. Un país que, subvertint conceptes, ha *naturalitzat* la patologia del desdoblament de la personalitat mitjançant l'estigmatització dels qui no la pateixen (Víctor Alexandre, *Op. cit.*, p. 27).
13. «La política de TVC és [...] fer que els catalans sentim com a propis els referents espanyols. Aquesta és la raó per la qual utilitza expressions com *a tot Espanya, a la resta d'Espanya* [...] i barreja dades catalanes i espanyoles, ja sigui d'accidents, de malalts, de consumidors, de dissenyadors, de turistes, d'artistes, de cuiners o de pastissers. L'espanyolització de la política catalana i el reverenciament quotidià envers tota mena de professionals de l'espectacle madrileny respon a la mateixa idea: transmetre als catalans que els polítics espanyols

són els *seus* polítics i que els famosos espanyols són també els *seus* famosos» (*Op. cit.*, pp. 156 i 157).

14. Dins aquesta categoria hi podem incloure tant la *teleporqueria* com la premsa groga o la voràgine d'internet.
15. «El plantejament catalanocèntric inicial ha estat substituït per la seva antitesi, quan és precisament contra ella que TV3 ens havia de protegir. La llengua catalana ha cedit bona part del seu lloc a l'espanyola, que penetra subtilment a través de programes d'aparença inofensiva, i la consciència de pertinença a la nació catalana per part de l'emissora s'ha transmutat en un prepotent sentiment d'espanyolitat» (Víctor Alexandre, *Op. cit.*, p. 24).
16. J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 251.
17. Hi ha llocs de Barcelona, però, com l'antiga vila de Gràcia, on el català encara predomina al carrer, com vaig poder comprovar recentment.
18. *Op. cit.*, p. 191.

Segons un estudi de Paul E. O'Donnell en els anys noranta¹⁹, les campanyes d'odi anticatalà llançades per mitjans de comunicació espanyols van tenir efectes estadísticament significatius en la població barcelonina, que donava sovint respostes evasives quan li preguntaven per la seva identitat, com ara *ciutadà del món, barceloní, català però no fanàtic*, etc. O'Donnell interpretava aquestes estratègies com un discurs compensatori: «Els catalans miraven de defugir el conflicte i evitar l'hostilitat, diluint la seva identitat o fent-la equívoca, o bé esvaint-la completament.» Dins aquest apartat no hem d'oblidar l'aportació de la *cinquena columna* que, des de Jiménez Losantos fins al Foro Babel, ha dut a terme «una campanya incessant per a mantenir la submissió cultural dels catalans després de Franco»²⁰ amb un permanent *discurs del conflicte* (també utilitzat pels *blaveros* valencians)²¹.

Barcelona contra Catalunya

La vocació de modernitat de Barcelona conté una crítica implaca-

ble de l'acció política dels socialistes, particularment en el terreny cultural. L'autor acusa el PSC de promoure una política de la imatge, de l'espectacle i del simulacre, que devasta la cultura, la història i la memòria i, a causa de la seva subordinació al PSOE, d'estar «atrapat en una contradicció permanent entre el seu antinacionalisme pel que fa a Catalunya i el seu nacionalisme objectiu [espanyol] com a branca del PSOE» que ha tingut com a conseqüència una visió de «progrés» identificada amb un *afebliment gradual de la consciència nacional de Catalunya* i una utilització de Barcelona com a *eina per a aconseguir aquest objectiu*²². Així, Resina fa un interessant paralelisme entre la degradació ambiental i lingüística que ha suposat el foment simultani de l'especulació i l'espanyolització sota la màscara d'una modernitat²³ falsament cosmopolita²⁴. Barcelona, diu l'autor, és una ciutat «que s'ha tornat impossible de reconèixer en l'espai d'una generació»²⁵, ja que «amb Franco o contra Franco, molts no toleraven que [...] es recordés a si mateixa»²⁶ i es van oposar,

al costat dels ultradretans franquistes, a la recuperació de la identitat lingüística i cultural de l'antiga capital de Catalunya. Aquesta recuperació s'estroncà a partir dels anys vuitanta quan, «una dècada llarga després de l'esclat d'esperança centrada en ambicions polítiques com ara l'assoliment de la llibertat, l'autodeterminació nacional i l'autogovern», l'administració municipal va dur la ciutat «cap a un nou paradigma basat en l'esclat d'obres públiques i el desballesament de la identitat [...] mitjançant la dilució ininterrompuda de la llengua i la cultura catalana». Barcelona s'estava convertint en una ciutat espanyola més»²⁷. Impressionats pels immensos pressupostos que finançaven la sorollosa *movida* madrilenya, els socialistes catalans van adoptar una política avantguardista que ha transformat Barcelona en un gran escenari al marge de la història²⁸, gràcies a un procés d'anorèxia identitària que l'ha reduïda quasi a la categoria de marca o logotip²⁹ per a turistes. La «modernització» ha anat de bracet amb l'espanyolització, perquè, en instar la gent a «endinsar-se en un futur

19. Paul E. O'Donnell, «I'm Catalan but I'm not a Fanatic: Shifting Tides in Catalan Public Opinion», dins *Language Problems and Language Planning*, vol. 20, núm. 1 (1996), pp. 44-51, citat per J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 202.

20. J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 17.

21. El discurs del conflicte «no té cap altre objectiu que mantenir l'assetjament i (...) fa sonar l'alarma cada cop que es fa un gest a favor de la perjudicada llengua autòctona» (*Op. cit.*, p. 199).

22. J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 254.

23. «Barcelona viu sota la dictadura d'allò que és modern com altres ciutats viuen sota l'embruix de la religió, el romanticisme o un imperi periclitat» (*Op. cit.*, p. 276).

24. Per a mi, *fals cosmopolitisme* és considerar que el català fa pagès i el castellà (o l'anglès) és més *modern*, aplicant la lògica colonialista de sempre, que estableix una jerarquia entre llengües de primera i llengües de segona. Per això, ara tot és ple de locals, de companyies de dansa o

de festivals amb noms espanyols o anglesos, encara que siguin d'aquí. El cosmopolitisme d'abans de la guerra sí que era autèntic, perquè la cultura catalana d'aleshores exercia *realment* de mitjancera entre allò universal i allò particular.

25. J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 14.

26. *Op. cit.*, p. 16. Amb l'expressió «amb Franco o contra Franco», l'autor es refereix a grups de pressió espanyolistes com el Foro Babel que, en nom del *bilingüisme*, defensen «l'*statu quo* lingüístic llegat pel franquisme» (*Op. cit.*, p. 183).

27. *Op. cit.*, p. 242. El subratllat és meu.

28. I, per tant, de Catalunya, amb la qual es relaciona d'una manera ambivalent i superficial, fins al punt que hi ha esdevingut quasi un cos estrany.

29. «De vegades una ciutat antiga i singular com Barcelona, simplificant en excés la seva identitat, es torna genèrica. Esdevé transparent, com un logotip» (Rem Koolhaas, citat en J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 245).

sense referents propis [...] i dinamitar la connexió emocional amb el passat»³⁰, buidant de contingut i rellevància la cultura indígena (que ha esdevingut una més entre un *collage* de cultures, modes i tendències), ha facilitat sibil·linament que, «com el cranc que ocupa una closca buida»³¹, la cultura espanyola s'apropriés el lloc que deixa vacant la catalana en el seu reflux rigorosament planificat. Per això, en l'actual ambient d'amnèsia induïda per la Transició i la globalització, n'hi ha que argumenten que «s'hauria de deixar que el mercat completés el projecte d'assimilació lingüística de Catalunya»³². Així i tot, de la mateixa manera que Pasqual Maragall va afirmar que, «sense Barcelona, Espanya seria una caricatura de si mateixa», Resina es pregunta si ell o altres caps municipals «han fet mai la deducció òbvia segons la qual, sense Catalunya, Barcelona corre el risc d'esdevenir la seva pròpia caricatura»³³.

El paper espanyolitzador dels mitjans

Un dels trets distintius que fan que Mercè Rodoreda sigui una gran escriptora és el caràcter volgutament planer i ahora genuí del seu llenguatge. Seguint

la recomanació d'Espriu, va dur a terme una veritable tasca de *salvar els mots*. Com a barcelonina (i catalana) de soca-rel, en marxar a l'exili, «va retenir a la memòria els trets lingüístics de la ciutat que [...] havia perdut». Quan hi va tornar en els anys setanta, però, «va trobar la llengua de Barcelona tan desfigurada que no es podia reconèixer. Així, doncs, en comptes de tornar a establir-se a la seva ciutat natal, es va establir a Romanya de la Selva, un poble prou allunyat de Barcelona per a sentir-se lingüísticament a casa. Si la llengua és el veritable país, com afirmava Josep Pla, aleshores l'exili de Rodoreda no va acabar mai»³⁴.

Ara que TV3 ha fet vint-i-cinc anys, algú podria fer un estudi de l'*evolució lingüística* del canal. Segurament ens esgarrifariem, perquè els programes conservats en els arxius són un testimoni cruel de la ràpida metamorfosi que ha patit la llengua en les tres dècades i escaig que han passat des de la mort de Franco. El paper espanyolitzador dels mitjans, simplificant-ho molt, consisteix en una erosió i dialectalització progressiva de la llengua catalana, d'una banda, i, de l'altra, en una gradual desubicació de l'usuari del mitjà, fins que assumeix com a normal el punt de vista espanyol³⁵.

Joan Tudela, en un article en l'*Avui*³⁶, proposava molt assenyadament: «Les nostres prioritats han de ser dues i només dues: primera, que la llengua catalana continuï sent ella mateixa (i no pas un dialecte del castellà). Segona, que continuï sent una llengua viva. La genuïtat del català depèn ara més que res de la qualitat de la llengua pública, és a dir, de la llengua dels mitjans de comunicació. [...] Però l'erosió més gran de la genuïtat del català ve de les veus d'alguns professionals de la ràdio i sobretot de la televisió [...]. Comença a ser urgent la creació d'un observatori sobre la qualitat lingüística dels nostres mitjans.» Perquè, al contrari del que deia Buenafuente, els *comunicadors* sí que són *mestres de català*, ja que la seva llengua té una difusió immensa i, en ser l'eina de treball d'aquests professionals, haurien de tractar-la amb molta cura, perquè, altrament, el que fan és *desnormalitzar-la*, difonent barbarismes com *matxembrat*.

El recent nomenament d'una bona professional com Mònica Terribas com a directora de TV3, espero que tingui una traducció ràpida en la cura de la qualitat lingüística i de continguts de la programació de *la nostra*. El temps ho dirà. ♦

30. J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 276.

31. *Ibid.*

32. *Op. cit.*, p. 210.

33. *Op. cit.*, p. 255. El subratllat és meu.

34. J.R. Resina, *Op. cit.*, p. 157. El subratllat és meu.

35. En posaré un altre exemple (el llibre de Víctor Alexandre en conté moltíssims): quan el jutge Baltasar Garzón empresonà l'alcaldessa d'Arrasate per «col·laboració amb banda armada», mentre que l'*Avui* parlava d'Arrasate (nom basc), TV3 deia Mondragón (nom espanyol). Tota una declaració de principis.

36. Joan Tudela, «Una llengua genuïna», *Avui*, 7-4-2008.

Perseverança

MARCEL FITÉ

Hi ha gent amb una perseverança que costa d'entendre. M'ho explicaven uns amics –una parella– que de tant en tant passen uns quants dies de repòs en terres de parla castellana. Anys enrere solien anar-hi amb els seus dos fills, una nena i un nen. Era l'època en què a casa nostra s'implantava l'ensenyament en català a les escoles. Aquesta circumstància havia provocat més d'un comentari preocupant per part d'amics i coneguts de la parella: «I no teniu por que els vostres fills no aprenguin castellà?»

Ara ja han passat molts anys, de tot allò. Aquella nena i aquell nen avui ja són dos joves cepats, que han acabat sengles carreres. L'un, a més, parla correctament l'alemany, el francès i l'anglès, a part del català i del castellà, és clar. L'altre domina l'anglès i el francès, gairebé tan bé com el català i el castellà.

Tot i això, la preocupació lingüística dels amics i coneguts de la parella persisteix. Els preocupa si es farà o no es farà una hora més de castellà a les escoles de Catalunya. Els preocupa, com al conseller Maragall, si els nens d'Olot sabran o no sabran castellà.

No els fa ni fred ni calor, en canvi, que els seus propis fills siguin profundament monolingües, usuaris d'un castellà d'estar per casa, més aviat ròneg i força necessitat.

La seva és una perseverança realment sorprenent, fins i tot potser admirable, però totalment incomprendible en termes racionals. De tant en tant, com les serps a l'estiu, el tema reapareix, però no serveix de res de parlar-ne. La seva rigidesa mental i lingüística és de tany d'alzina. Qui sap si no es tracta d'alguna característica genètica. ♦